
Söderöposten

Medlemsblad för Söderöns Hembygdsförening

Examen i Yttersby småskola 1953, klass 2

Foto Birger Larsson

Nr 3 2011

Innehåll:

Ordföranden har ordet	sid 3
Annonser Geologins dag och Svamputflykt	sid 4
Gökotta	sid 5-6
En skattkammare	sid 6
Nationaldagsfirande	sid 7
Långalmastigen en tidig morgon	sid 8
Söderödagen	sid 9
Skogens år, nu på Söderön	sid 10
Söderöns Hembygdsförening 10 år, jubileumsresa till Åland	sid 11-14
Janne Österberg 80 år	sid 15-16
Rysshärjningarna på Söderön 1917, fortsättning	sid 17-21
Skoljubileum	sid 22
Ny logotyp?, Platsannons	sid 23
Söderöns Hembygdsförening	sid 24

Ordspråk:

**"Att börja med en inledning är bra,
för då vet folk i alla fall att man har börjat.."**

Dags att betala medlemsavgiften.

Årsavgiften är 100:- /person Plusgiro 15 28 61-1

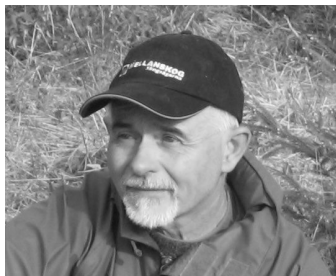
Glöm inte uppge namn.

Kolla på adressetiketten på sista sidan.

Står det 11 vid din adress, har Du betalat för 2011.

Söderöpostens redaktion består f.n. av:
Hans Tibell, Viveka och Åke Westman
För innehållet i artiklarna svarar respektive författare
Ansvarig utgivare är Hans Tibell

Har ni material (text eller bilder eller både och), mejla dem till westsson@tele2.se
Layout Åke Westman.

Ordföranden har ordet!

Kära medlemmar!

Äntligen har den hysteriska sommaren gått! Först var det myggen, sedan midsommar, sedan semestrarna och alla gäster - i och för sig trevliga, välkomna och välsedda - som vill hälsa på i vår härliga Söderö.

Sedan var det Söderödagen.

Det blev även i år en trevlig och uppskattad och välbesökt tillställning.

Men för oss alla som arrangerar är det alltid en rysare; ska vädret vara lagom, finns konkurrenter, blir besökarna nöjda, kommer ekonomin att gå ihop, ska kossan göra sitt jobb??? Men tack vare alla er glada Söderöbor och tillresta gick det i lås!

När detta skrivs (i början av augusti) kan vi konstatera att sommaren varit varm och ganska torr. Det stämmer väl med de prognoser som gjorts om klimatförändringarna, även om man ska vara försiktig med att dra slutsatser av enstaka år. Blir det som profeterna sagt, så kan vi se fram mot milda och blöta vinttrar och torra och varma somrar.

Landhöjningen torde fortsätta att vara 6-7 mm/år.

Det låter inte mycket men på den tid jag kan minnas blir det ca 30 cm och det är klart synbart. Många med båtplatser kan konstatera att det blir grundare för varje år.

Nu säger klimatförändringarna och avsmältningen att havsnivån stiger med ca 3-4 mm/år, så det innebär att den märkbara nettoförändringen blir en fortsatt landhöjning, men med beskedligare ca 3 mm/år.

Sammantaget låter detta ganska trevligt för oss, med en vattennivå som är nästan konstant, och med milda vintrar och fina somrar. Men då ska vi vara medvetna om att vi har hamnat i vinnarhållet. Andra delar av världen får det betydligt besvärligare.

Alltså: låt oss leva väl och uppskatta det vi har och ta väl vara på oss själva, varandra, vår bygd och göra alltsammans så trevligt som möjligt! (Något annat vore ju faktiskt rätt korkat - men det kan nog behövas påpekas ändå!)

Hans Tibell

Geologins Dag på Söderön.

Samling vid Nolsterby kapell lördag 10 september kl 10.00.

Arne Sundberg från SGU guidar oss till platser på Söderön, där gruvbrytning ägt rum.

Vi samåker i bil.
Medtag matsäck och lämpliga skor.

När vi kommer tillbaka till kapellet serveras en lättare måltid.

Välkomna!

Svamputflykt.

Årets utflykt går av stapeln söndagen den 2 oktober kl 10.00.

Samling vid den numera kända startplatsen TUSKÖTORG.

Vivi Lindberg kommer att guida oss lek-män o kvinnor genom mykologins mysterier.

Medtag gärna egna hittade svampar, ganska färska önskas.

Vi ser gärna att ni medtager någon form av förtäring också, för det lossar ju tungornas band under fikarasten i solskenet, som vi alltid har på våra utflykter.

Välkomna!

Gökotta igen, återigen med Gunnar Emanuelsson, för vilken gång i ordningen det nu kan vara?

Härligt att Gunnar alltid ställer upp!

Dagens datum den 8:e maj, två veckor tidigare än förra året. Strålande väder, molnfritt men kallt kl. 05, så nära nollan man kan komma utan frost.

Lite varmare vid samlingen kl.06 vid Tuskö torg, mössor, vantar och jackor åkte av allteftersom morgonen förflöt. 25 personer blev vi denna gång, den yngsta runt 2 år och den äldsta drygt 80.

Förra året hörde vi göken för första gången för året när vi samlades, i år ersattes den av en göktyta som första fågel. Även koltrasten hälsade oss välkomna.

I annonsen om gökottan stod att vi skulle medföra fika, kikare och fågelbo.

Gunnar hade med sig tre olika fågelbon som han förevisade och beskrev, bebodda av blåmes, pilfink och svartvit flygsnappare.

Av vilket material boet är byggt kan man, eller i alla fall Gunnar, avgöra vilken fågel som häckat där.

Ett fågelbo till fanns med, min blygsamhet förhindrar mig att berättas vems hustru som hade det med sig.

Vid Vikarudden tittade vi på Vikarsjödiket och pratade om behovet av dikesrensning och andra naturvårdsinsatser.

Sven-Ove på Vikarudden hade på sin iPod laddat ned Europas fåglar och kunde låta oss höra en inspelad gök. Några av oss tyckte oss lite senare höra en gök på riktigt.

Sigvard Eriksson, Sven-Ove Lennström och Gunnar Emanuelsson Foto Bengt Skagersjö

Vi lyssnade vid flera tillfällen på en begåvad taltrast som Gunnar påstod varit i Frankrike och lärt sig härma en strandskatas ”kubik, kubik, kubik”. Taltrasten är duktig på att härma andra fåglar och ljud.

Vi hörde också och såg lövsångare och rödhake i några trätöppar. Vidare hörde vi svarthätta och gulsparv och naturligtvis bofink, talgöxe och blåmes.

Vi rastade i kanten av Lillvikarn som numera mest liknar ett igenvuxet träsk. En vidare, troligen en beckasin, for iväg över den tidigare sjön.

Forts nästa sida

Fikat smakade som vanligt förträffligt, och är ett av gökottans viktigare inslag.

Ett skarvsträck på sex fåglar passerade över oss, och den ormvråk som Sven-Ove påannonserat redan från start dök upp punktligt som han angett.

Som avslutning lyssnade vi till

rödvingetrast. Några av oss missade detta eftersom gruppen blivit lite utspridd. Sven-Ove löste dock detta för oss genom att spela upp rödvingetrastens sång på sin IPod. Hur blir det nästa gökotta, levande eller inspelad?

Tack än en gång Gunnar för ännu en trevlig och lärorik gökotta!

Bengt Skagersjö

En skattkammare

Genom schangtilt tillmötesgående från Ulf Dietrichsson, VD för Hargs Bruk, fick vi möjlighet att besöka Hargs bruk och ta en titt på deras märkliga samlingar av föremål från brukets verksamhet.

Besöket inleddes med att Ulf

Dietrichsson berättade om brukets

historia, som järnbruk från äldsta tider till 1920-talet, via jordbruk fram till dagens skogsbruk och fastighetsförvaltning.

Det mest remarkabla, enligt min uppfattning, är att verksamheten utvecklats och anpassats efterhand utan omstörtande katastrofer (undantaget rysshärjningarna!), samt att ägarna haft en tydlig känsla för pietet och historia.

Detta har gjort att mycket har kunnat bevaras och kunde beses av oss.

Gruppen framför Bruksgården FotoLefteHöstedt

En lite märklig känsla var dock att vi kände igen så många av föremålen och hade personlig erfarenhet av dem - det gav en smygande misstanke om att kanske även vi borde ingå i samlingarna.

Avslutningsvis guidade Ulf Dietrichsson i vissa av de byggnader som finns på bruksområdet och används i dag på anpassat sätt, samt fikade vi i brukskafeet.

Ett stort tack till Ulf för en synnerligen trevlig vårkväll!

Hans Tibell

Traditionsenligt firades nationaldagen den 6:e juni i Söderögården och lika traditionsenligt sken solen på den hissade flaggan och det i år rekordstora antalet besökare, ca 100 personer.

Fler och fler kommer till vårt firande i sina hembygdsdräkter och i år var det även två manliga besökare som kom i folkdräkt. En av dem var Magnus Eriksson, som tidigare arbetade som seminör i kommunen. Han hade en dräkt från Tjust härad i Småland.

Uppställning på scenen *Foto Ake Westman*

Efter kaffet sjöngs nationalsången unisont, till musik av spelmän från Häverö. Och därefter bjöds på uppvisning av Häverö Folkdanslag.

För första gången hölls högtidstalet av en infödd Söderöbo, nämligen Tage Sjölander, bördig från Sundsveden.

Han berättade först om sin uppväxt, om skolor, affärer, kommunikationer på Söderön och om sin legendariske far, Martin.

Tage Sjölander

Foto Ake Westman

Tage har haft ett innehållsrikt yrkesliv inom det militära. Efter studentexamen tog han officersexamen 1955 och hade olika befattningar inom flottan åren 1946-1989.

Han har varit attackdykare och eftersom han därigenom hade stor erfarenhet av krig under vatten och var chef för underhållssektionen Milostab i Östersund, kallades Tage in som spaningsexpert vid ubåtsjakterna under 1980-talet.

Han utbildade sig till helikopterförare, slogs i Kongo och hamnade som chef för tekniska förvaltningen på Berga, Örlogsbas syd.

Han har även varit chef för örlogsavdelningen i Härnösand.

Efter talet följde sedvanlig fotografering av folkdräkterna, innan vi troppade av ut i den vackra försommaren.

Viveka Westman

Långalmastigen en tidig morgon

Trots värmen den tidiga morgonen var vi sju tappra vandrare som under Viveka Westmans ledning onsdagen den 13 juli kl 07 gick stigen från Långalmaskolan och mot en hägrande fika vid gistvallen nere vid Långalamafjärden.

Morgonpigga vandrare Foto Viveka Westman

Myggen var också tidiga denna morgon, men detta uppvägdes av att smultronen också var många, stora och goda.

Långalmastigen invigdes den 10 juni 2007 och är ett projekt som drivits av Upplandsstiftelsen och Upplandshagar med eldsjälens Anders Westerberg som kontaktperson och pådrivare.

Långalmastigen är ett lokalt initiativ för att underlätta för både boende och besökare att hitta ut i den vackra naturen kring Långalma.

Långalmastigen går genom skog och hagar, är mellan 5 och 6 km lång och tar ca 2 timmar att gå i lagom takt.

Stigen följer huvudsakligen väg eller skogsväg, bitvis skogsstig på något ojämnt underlag.

En ny och mycket informativ broschyr har tagits fram. Den finns att hämta i en låda vid tavlan vid Långalamaskolan där stigen börjar.

Förutom karta redovisas 16 olika objekt att titta på längs stigen, väl utmärkta med stolpe och siffror. Här finns bl.a. Långalma skolas fotbollsplan där många hårda matcher har utkämpats, ett ”forminne”, tätörtsbestånd, en pålmosse, gammal asp och gammal tall i skog m.fl. sevärdheter.

Per och Agneta Winblad Foto Viveka Westman

Tack vare broschyren blev vår vandring både informativ och trevlig.

Bengt Skagersjö

Söderödagen har firats sedan 1980-talet, första åren arrangerad av Söderöns Utvecklingsgrupp, sedan av bygdegårdsföreningen och de tre senaste åren av bygdegårdsföreningen tillsammans med hembygdsföreningen.

I år arrangerades Söderödagen den 17 juli med början kl. 12.00, solen sken som vanligt om man nu vågar säga så med tanke på kommande år.

Kl. 8.45 anlände jag till bygdegården och redan då hade två av våra utställare anlant och börjat med att plocka upp sina fina hemslöjdssaker. Vi ”utejobbare” började med att iordningställa scenen, i köket var det full fart med kaffekokning och att breda smörgåsar, det är en hel del att göra innan programmet börjar.

Lage Löwén som även i år lovat att vara dagens konferencier meddelade att han inte kunde medverka p.g.a. förkylning, så Hans Tibell fick ersätta Lage med lite assistans av Anders Westerberg och mig.

Hans Tibell hälsar publiken välkommen och sedan kör programmet från scenen igång med två skönsjungande tjejer, därefter gästas scenen av Linéa, en Uppsalatjej som talar och sjunger tillsammans med dockan Linus(buktaleri) fantastiskt, har alltid undrat hur man gör?

Därefter är det dags för Mattias, Stefan och Rock-Björn att underhålla

oss med sång och musik.

Nytt för i år var SUMOBROTTHING, två personer klär på sig var sin jätteoverall och brottas med varandra, och det var några modiga som vågade prova.

Ytterligare en nyhet var chokladhjulet, som Leif Höstedt tillverkat samt även skötte under dagen.

Inne i bygdegården fanns fiskedamm, alla barn fick fiska gratis en gång samt vi hade även godisregn från scenen.

KL. 15.00 släpptes highlandcattlekon in i kobingohagen och alla väntar och hoppas på tur. Då inget hade hänt under 30 min. lottade vi fram ett vinnande nummer och gjorde två herrar lyckliga som sat sat på samma ruta. Detta var dagens sista programpunkt.

Alla våra utställare börjar nu att plocka ihop sina varor, och för oss jobbbara kommer nu allt efterarbete såsom städning mm.

Vi har nu åter genomfört en Söderödag som vi arrangörer tyckte var lyckad, och vi hoppas att även våra drygt 300 besökare instämmer.

Margaretha Mattsson

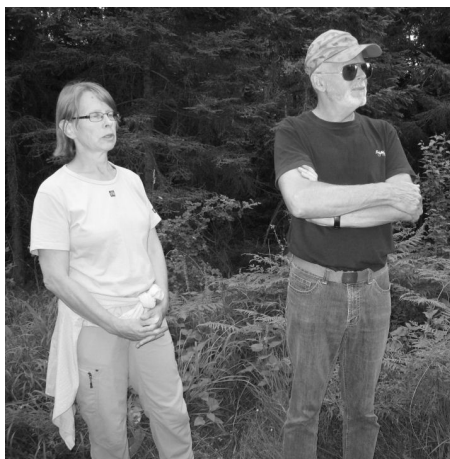

Skogens år, nu på Söderön

En kväll i augusti, när eftermiddagshettan avtagit, samlades vi vid Lotsholmen för att fira Skogens År.

Det är året 2011 som FN proklamerat som jubileumsår för alla världens skogar.

Vi var ett dussintal medlemmar samt Helena Ringblom från Skogsstyrelsen.

Helena Ringblom och Kjell Lindblom
Foto Viveka Westman

Det blev en promenad på några kilometer med massor av diskussioner om skogsproduktion, morötter, naturvärden, snytbaggas, rotröta, orkidéer och annat smått och gott som vi är rikligt begåvade med här på Söderön.

Medan augustimörkret började falla så avslutade vi med en liten fika på bryggan.

Hans Tibell

Hans och Karin Tapper Foto Viveka Westman

Akta skogen, dikt av Magnus Elmlblad (1848-1888).

Akta skogen! Krafter strömma
milt utur hans gröna gömma.
Han är vänfast, trygg och trogen
Akta skogen!

Regn och dagg ur molnens höjder
lockar han, och friska fröjder
gro, där han står stark och mogen.
Akta skogen!

Han är bondens livvakt. Bälten
spänner han till skydd kring fälten.
Lossas de, blir tomt på logen.
Akta skogen!

Åkerns fina brodd han vårdar,
han ger skydd åt fält och gårdar.
Spara yxan, bruka plögen!
Akta skogen!

Fryser du, han ger dig värma,
bränner sol 'n, vill han dig skärma,
städs att svalka redobogen.
Akta skogen!

Akta skogen! Välljud strömma
ljuvt utur hans gröna gömma.
Han är vänfast, trygg och trogen.
Akta skogen!

Söderöns Hembygdsförening 10 år – jubileumsresa till Åland

År 2001 bildades Söderöns Hembygdsförening. Föreningens 10-årsjubileum firades den 14 augusti 2011 med en resa till Åland.

53 medlemmar deltog. Resan gick med abonnerad buss från Söderögården till Grisslehamn, färja till Eckerö, rundresa med bussen på Åland och åter med färjan till Grisslehamn och sedan Söderögården.

Under rundresan på Åland guidades vi av Sigbritt Finne som är utomordentligt kunnig.

Först besöktes Önningeby med möte med deras hembygdsförening och besök på deras fina konstmuseum.

Vid Kastelholm gavs möjlighet att besöka slottet, Jan Karlsgården, fängelsemuseet eller ett fotografiskt museum.

På ditresan serverades ”brunch” dvs. en ordentligt förstärkt frukost, och på återresan ett dignande smörgåsbord.

Åland

Åland består av ca 6 500 öar eller närmare 10 000 öar om man räknar med de allra minsta. Åland tillhör Finland men har självstyrelse för egna frågor. Antalet kommuner är 16 varav Mariehamn är störst med 11 000 invånare. Den minsta kom-

munen har bara 120 fastboende. Antalet invånare totalt är 28 100 och i stigande i ”landskapet” som man talar om när det gäller hela Åland.

Andelen offentliganställda är stor. Turism, sjöfart och service är de största näringarna. Arbetslösheten är låg, men det ökande antalet äldre innebär ett bekymmer, så även infrastrukturen med det mycket stora antalet färjeförbindelser.

Fästingplågan är stor, så alla ålänningarna är gratis vaxinerade mot TBE.

1895 gjordes den sista postrodden mellan Eckerö och Grisslehamn.

Önningeby

Önningebys hembygdsförening äger och driver Önningebys museum, som ligger i närheten av Mariehamn. Föreningens drivande ordförande Kjell Ekström redogjorde engagerat för hur verksamheten vuxit fram.

Några till av de nio styrelsemedlemmarna fanns på plats. Föreningen har ca 100 medlemmar, mest bybor. Därtill finns en vänförening med ca 380 medlemmar med varierande geografisk spridning. Museet är inhytt i en f.d. ladugårdsbyggnad och är ett fantastiskt fint konstmuseum.

Forts nästa sida

Hembygdsföreningen driver museet på frivilligbasis, och vänföreningen bistår genom en stiftelse med viss ekonomisk stöttning. Donationer av konst och byggnader har möjliggjort satsningen på museet.

Många kända konstnärer har levt i det konstnärskollektiv som under slutet av 1800-talet fanns på orten.

JAG Acke är en av dem, gift med Eva Topelius, dotter till Zacharias, och deras dotter Hanna Rönnberg.

En donation 1997 av en systerdotterdotter till Hanna R lade grunden till konstmuseet.

I donationen ingick dels pengar, dels ett 15-tal konstverk, en samling som nu växt till ca 150 stycken till ett värde av över en miljon SEK.

Hembygdsföreningen lever för egen del på lokalhyror, loppis, medlemsavgifter samt vissa bidrag, dock försumbart från kommunen.

Föreningen äger nu också en angränsande mangårdsbyggnad som nu är under renovering.

Hembygdsföreningen har ingen medlemstidning men väl en egen Facebooksida.

Två dagstidningar med utgivning sex dagar i veckan är mycket generösa med evenemangstips och föreningsaktiviteter.

Jan Karlsgården

Jan Karlsgården är ett friluftsmuseum som är uppbyggd som en typisk åländsk gård från 1800-talet.

Här finns ett 20-tal tidstypiska byggnader som flyttats hit från olika delar av Åland. En gång i tiden var gården djurgård till slottet.

På serveringen intill gården intogs kaffe och kanelbulle, som på åländska kallas för örfil.

Kastelholms slott

Kastelholms slott är Ålands enda medeltida borg och en av Ålands mest besökta sevärdheter.

Sigbritt Finne

Foto Åke Westman

Ålands museum var tidigare inrymt i slottet men finns numera i "staden" dvs. Mariehamn.

Slottet låg ursprungligen på en ö. 1388 stod den första delen, en kastal dvs. ett försvarstorn färdigt. Färdigbyggt var slottet på 1680-talet.

Sedan har förfall och restaureringar följt. Gustav Wasa är den som visats mest på slottet, främst för in-drivning av skatter.

Han har dock inte bott där. Han gav sedermera slottet som änkepension till sin tredje och sista hustru Katarina Stenbock. Johan III höll en tid Erik XIV fängslad på slottet innan han lät flytta Erik till Örbyhus.

Ålands fotografiska museum

Museet som är en gammal affär, visar kameror och fototeknik från 1800-talet och framåt, en mörkrumsdel och även Frithiof Nansens kamera från 1893 års nordpolsfärd.

Även den första mobiltelefonen som kunde ta bilder, engångskameror, ”James Bondkameror” mm finns att se.

Söderöns Hembygdsförening

Söderöns Hembygdsförening har som målsättning att dokumentera hembygden och verka för bevarande av dess lokala historia i ord och bild, vilket sker genom att arrangera föreläsningar, hembygdsdagar, byvandringar mm för att levandegöra kulturarvet och öka intresset för bygden.

Hembygdsföreningen har i dag ca 320 medlemmar. Föreningens medlemstidning Söderöposten har fyra nummer per år vara majnumret delas ut till samtliga på Söderön. Årets sista nummer av Söderöposten 2011 blir ett jubileumsnummer.

Tack!

Tack Anders Westerberg för ditt arrangemang av jubileumsresan tillsammans med Eckerö Line, tack Hans Tibell för att du lyckades engagera Sigbritt Finne som guide, och tack Christer Matsson som höll i pengarna.

Vem som vi ska tacka för vädret vet jag inte. Men vi hade ett strålande väder hela dagen med lagom värme.

Medan vi väntade på att stiga ombord på bussen i Grisslehamn på återresan kom några lätta regnstänk. Vid hemkomsten till Söderön kom ytterligare några. Och på måndagsmorgonen var det 10 mm i regnmätaren.

Bättre tur med vädret kunde vi inte ha önskat oss.

Två medlemmar som ingick i styrelsen när Söderöns Hembygdsförening bildades 2001 var med på jubileumsresan, Ulla-Britt Jansson och Robert Henningsson.

Viveka Westman överlämnade en liten gåva till dem som tack för deras verksamhet i föreningen.

Bengt Skagersjö

Fortsättning nästa sida

Några bilder från jubileumsresan

Anders och vår chaufför Foto Bengt Skagersjö

Ann-Marie Frylmark och Jessica
Foto Viveka Westman

Information om Önningeby hembygdssförening
Foto Bengt Skagersjö

Äländsk majstång Foto Bengt Skagersjö

Utsikt från Kastelholms slott
Foto Bengt Skagersjö

Förtäring på färjan Foto Bengt Skagersjö

Janne Österberg 80 år.

Den 25 augusti fyllde Janne Österberg 80 år.

För Söderöborna är Elsy och Janne Österberg mest kända för sitt engagemang i olika föreningar på Söderön och de guidade turerna med M/S Jenny af Öregrund.

De flyttade från Uppsala till Lackeviken på Söderön efter sina pensioneringar och bor numera på Repslagagatan i Östhammar.

Janne är bördig från Arholma och hans släkt har i flera led varit lotsar och sjömän. Hans far ville inte att Janne skulle bli kvar vid den näringen, så under sitt yrkesverksamma liv arbetade han så långt från vattnet man kan komma, nämligen i luften.

Janne gjorde militärtjänsten på F16 i Uppsala och blev sen kvar vid flyget i 40 år. Han utbildade sig till teknisk officer och var kompanichef med ansvar för markunderhållet av flygplanen. På kompaniet var ca 200 man förlagda, 120 värnpliktiga och 80 befäl. Många av de på kompaniet utbildade teknikerna gick vidare till SAS. Janne tog flygcertifikat och flög en del i tjänsten.

Under -60 och -70-talet hade flyget bevakningsuppdrag längs kusten och Janne var bl.a förlagd på Gotland. Han har flugit ungefär 1000 timmar.

På 1950-talet såg Janne Coustaecus undervattensfilmer på TV och började snorkla.

Janne Österberg Foto Viveka Westman

Han gick på fritiden dykarutbildning hos Sportdykarförbundets dykningsskola i Stockholm och han tog instruktörs-certifikat på marinen's förläggning vid Skredsvik. Janne började nu forska i förlistningar längs Sveriges kust. Han satt på Carolina och läste dagstidningar och från 1800-talet och framåt finns Sjöfartsverkets strandningsrapporter, som ger information om fartyg och positioner.

Janne fick fram att det finns ung. 500 vrak att dyka på, mellan Örskär och Norrtälje och han har dykt på de flesta. Bara utanför Ormön och Gräsön förliste fem ångbåtar under kriget. Av en tillfällighet fick han kontakt med John Westerberg på Ormön. Han har dykt på många av vraken och det har inte varit alldeles riskfritt. Vid en dykning på Sulfid i farleden utanför Ormön drog de två dykarna upp så mycket slam, när man tog sig in i skansen akterifrån, att man hade svårt att ta sig ut.

Forts nästa sida

Som tur var kunde man hålla sig till skotten och räkna ut hur man skulle ta sig upp innan luften tog slut.

Vrak som är över 100 år betraktas som fornminnen och dessa får man inte dyka på. Och det är kustbevakningens uppgift att bevaka att bestämelsen efterlevs eller ge tillstånd för dykning.

Vid dykning är det mycket viktigt att man inte går upp för fort och utsätter sig för att få dykarsjukan.

Man har en tryckmätare som visar hur mycket luft man har kvar i tuberna och kan då beräkna när man måste påbörja uppstigningen.

Man beräknar att gå upp 18 meter/min. Det finns uppstigningstabeller som visar hur lång tid uppstigningen bör ta från olika djup.

Janne har känt av början till dykarsjukan vid några tillfällen, genom sk dykloppor, det börjar klia på vissa ställen på kroppen.

Fregatten Bellona förliste 1809, utanför Djursten. Hon hade 100 kanoner ombord och Janne var med på 1960-talet och tog upp de kanoner, som med Sjöhistoriska museets tillstånd fick läggas upp vid Öregrund's Hembygdsgrd.

Han skänkte senare även hela sin dykarutrustning till hembygdsgrden.

Sina dykarkunskaper hade Janne även nytta av när han dök för att lokalisera timmer som sjunkit vid flottning. Man beräknade att ungefär

8 % av allt timmer och massa sjönk vid flottning.

Janne har utbildat ett otal soldater på F16 i dykning. På fritiden fick de betald utbildning av Janne i flottiljens bassäng och slutprovet förlades till Ormön.

Han har även haft dykarskola i Norge, utanför Mo i Rana och i 14 år har Janne genom Vuxenskolans utbildat ung. 1000 personer till kustskeppare.

Efter pensioneringen och när Elsy och han hade flyttat till Söderön startade han de guidade turerna med Jenny af Öregrund. Båten var så stor att det måste finnas både en skeppare och en utbildad maskinist ombord. Detta fanns det inget ekonomiskt utrymme för, så vid 75 års ålder tog Janne sjöingenjörs-examen, för att kunna vara både och. Det var en hård utbildning med mycket pluggande. Han hade vissa grundkunskaper från flygvapnet, och det var en gammal utbildning. Men med Jannes envishet fick han sin examen.

Nu när han på grund av sjukdom har sålt Jenny ägnar han sin tid åt bla. Frimurarorden af Ugglas i Öregrund, som han har varit med att grunda och han är även engagerad i Druidorden i Östhammar.

Viveka Westman

M/S Jenny af Öregrund
bilden tagen från nätet

Sammanställt av Robert Henningsson och Hans Tibell. Del II

Vad hände på Söderön?

Sägnen om Söderömännens bragd beskriver tyvärr bara en tillfällig framgång. Galärerna återkom och efterhand blev cirka hälften av byarna och gårdarna brända. (Nedanstående uppgifter grundas på en kopia av en mantalsförteckning över Börstils socken med anteckningar om vilka som blev hemlösa på grund av det ryska anfallet. Texten är handskriven och bitvis synnerligen svårläst. Vissa läsfel kan tyvärr inte uteslutas.)

Följande hände:

Björnäs med 11 gårdar, en båtsman och en fördubblingsbåtsman, samt två backstugor, totalt 29 vuxna mantalsskrivna, undkom.

Långalma med 14 gårdar, en båtsman och en fördubblingsbåtsman, samt två öde torp och backstuga, totalt 39 vuxna mantalsskrivna, undkom.

Nolsterby med 6 gårdar, en båtsman och en fördubblingsbåtsman, totalt 22 vuxna mantalsskrivna, blev bränt.

Tuskö med 10 gårdar, en båtsman och en fördubblingsbåtsman, totalt 27 vuxna mantalsskrivna, blev bränt.

Mälby med 6 gårdar, en båtsman och en fördubblingsbåtsman, totalt 17 vuxna mantalsskrivna, blev bränt.

Yttersby med 4 gårdar och en öde backstuga, en båtsman och en

fördubblingsbåtsman totalt 17 vuxna mantalsskrivna, blev bränt.

Svartnö med 5 gårdar, totalt 18 vuxna mantalsskrivna, undkom.

Hummeldal med 4 vuxna mantalsskrivna, undkom.

Bohl låg väl dolt i skogen och undkom. Enligt uppgift (från Svensk Hembygd, Herresäten och gårdar) höll befolkningen gudstjänst i en lada där de hade sina värdesaker nedgravda, så att de icke skulle falla i ryssarnas händer.

Boruddu med 3 vuxna mantalsskrivna, undkom.

En fastighet eller by (oläsligt, möjligen Länsö) samt torpare under Länsö med totalt 13 vuxna mantalsskrivna, blev bränt. Till detta kan läggas att Länsö gård som ägdes av riksrådet Johan Liliestedt, som ledde fredsförhandlingarna på Åland, blev skonad på inresan till Östhammar, men bränt på utresan.

På Söderön (inkl Länsö) var 169 vuxna personer mantalsskrivna på 61 gårdar (plus några torpställen), varav 90 (53%) blev hemlösa. Av dessa var 62 husbönder (hemlösa 30st, 48%), hustrur 56 (hemlösa 29st, 52%), hemmavarande söner 4 (hemlösa 2st, 50%), hemmavarande döttrar 6 (hemlösa 5st, 83%), drängar 11 (hemlösa 7st, 64%),

forts nästa sida

pigor 28 st (hemlösa 16st, 57%).

Till detta kommer 12 båtsmän och fördubblingsbåtsmän, av vilka 8 (67%) blev hemlösa, samt ett dussintal hemmaboende gamla mödrar.

Självklart blev detta ett svårt slag för befolkningen på Söderön, liksom i övrigt i skärgården.

Troligen drabbades dock borgarna i Östhammar och Öregrund hårdare, eftersom hela städerna blev brända.

Möjligen kan man tänka sig att de drabbade Söderöborna, då som nu, hade släktingar och vänner i de byar som undkom, och på detta sätt klarade den första svåra vintern och återuppbyggnaden.

Mer detaljerade uppgifter om de ekonomiska skadorna finns från Östhammar. Där drabbades 83 borgare (dvs borgarfamiljer med ca i genomsnitt 3 individer per familj, på Söderön 2,8 personer per gård). Om man undantar de 11 rikaste borgarna drabbades de övriga av skador till ett värde av 440 riksdaler kopparmynt (ca 150 riksdaler silvermynt), ca hälften i vardera fast och lös egendom.

Prisjämförelser över tiden är mycket vanskliga (se även artikel i Söderöposten nr 3 år 2008 sid 13-14). Inflationen under 1700-talet varierade mycket kraftigt, men en grov uppskattning skulle kunna vara att detta motsvarar ca 150.000 kronor i dagens penningvärde.

Levnadsförhållandena då var helt annorlunda än i dag, men med tanke på att husen var mycket enklare än i dag, de flesta hade mycket få och enkla tillhörigheter, och inkomsterna bara ca $\frac{1}{4}$ av i dag, är siffran kanske inte helt missledande. För den tidens människor var det en mycket stor summa.

En annan jämförelse kan vara att se på dagens värde på bostad och ekonomibyggnader på en mindre jordbruksfastighet.

Man kan ta taxeringsvärdena som kan vara av storleksordningen en miljon per fastighet. Eftersom allt var förstört är det mer realistiskt att se på kostnaden för en återuppbyggnad som försiktigt uppskattat skulle vara ca 3-4 miljoner kronor. Till detta kommer återanskaffning av lös egendom på kanske någon miljon, sammantaget kanske försiktigt räknat 4 miljoner per fastighet.

För Söderön skulle detta innebära att de ca 30 gårdar som brändes och plundrades skulle kosta 100-150 miljoner kronor att återställa, en även i dag aktningvärd summa.

En intressant uppgift är att det på 169 vuxna invånare fanns 6 ordinarie och 6 extra båtsmän, de senare kallades in vid behov i krig. Det skulle innebära att 7 % av befolkningen var i aktiv krigstjänst – en i dag mycket hög siffra som skulle innebära att det i dag i

Sverige skulle finnas totalt 500-600.000 soldater. Denna storlek på krigsmakten fanns endast teoretiskt under kalla kriget.

Hur och varför?

Bakgrund och läge

Bakgrunden är dels den ryska expansionen under tsar Peter I (Peter den store), dels det svenska stormaktsväldets nergång under det stora nordiska kriget.

Efter Karl XII död 30 nov 1718 uppstod stor oreda i den svenska riksledningen och fredförhandlingarna i den åländska byn Lövä på Vårdö gick långsamt.

Det berodde i hög grad på den svenska förhållningstaktiken som i början genomfördes framgångsrikt av baron Görtz, den kände ”finansministern” med nödmynnen.

Syftet var att vinna tid och få stöd av engelsmännen.

Detta genomskådades dock av rysarna. Förhandlingarna kunde kanske ha lett till en förmånlig lösning för Sverige, men i samband med Karl XII:s död hemkallades Görtz och greps, dömdes och avrättades.

Ryssarnas syfte och strategi

Den ryska avsikten var att åstadkomma största ekonomiska skada och sprida skäck för att på detta sätt tvinga svenskarna till förhand-

ling. Högst på ”önskelistan” stod att plundra och bränna huvudstaden.

Tsarens order var att åstadkomma förödelse men skona liv och kyrkobyggnader. Detta skedde också i hög grad och antalet fallna på bägge sidorna var, i förhållande till företagets omfattning, mycket litet.

Till detta bidrog att befolkningen gjorde ytterst lite motstånd, det svenska militära motståndet var synnerligen svagt och insatt på fel ställen, samt att det ryska agerandet var mycket försiktigt och man retirerade vid motstånd. Säggen ovan är en illustration till detta.

Förvarningar

Det stora nordiska kriget 1700-1719 innebar flera stridshandlingar längs den svenska kusten. Under 1714 var i stort sett hela Finland ockuperat, 1716 brändes Torneå, och det hade förekommit räder bl a mot upplandskusten 1716 då fiskare från Öregrund tillfångatogs. Den ryska flottan drogs samman i maj-juni 1719 i sydöstra Finland och kunskap om detta fanns i Sverige. Samtidigt pågick fredsförhandlingarna i byn Lövä. I slutet av maj förflyttades den ryska styrkan till Rödhamn på Åland och farhågorna om ett ryskt anfall växte till. I juli höjdes beredskapen och evakueringar skedde, som beskrivs i säggen ovan. Den 11 juli siktades gälärerna vid Söderarm. Forts...

Propaganda

I samband med de ryska räderna spred man ett flygblad som skulle påverka den allmänna opinionen.

På knackig och invecklad svenska beskrevs den ryska viljan till fred och lägger all skuld på den svenska regeringen, beklagar Karl XII död och påminner om de svenska förlusterna vid återtaget från Norge, hotar huvudstaden med 30.000 man eftersom svenskarna inte velat ingå vapenvila, påpekar att den föregående vintern varit så sträng att man kunnat gå över isen med hela arméer och att detta hade varit möjligt eftersom deras trupper stått med full beredskap i trakten av Åbo.

De senfärdiga förhandlingarna redovisas detaljerat men tendensiöst och flygbladets avslutning betonar värdet av goda grannförbindelser samt hotar att med Guds hjälp och goda vapen fortsätta krigsoperationerna in i de innersta delarna av Sverige.

Som all god propaganda är detta en blandning av riktiga sakförhållanden, lockande utsikter och mer eller mindre tydliga antydningar om hur det annars skulle gå.

Detta flygblad lämnades kvar på vissa av de ställen som hemsökts, och lär knappast ha påverkat den drabbade befolkningen.

Den verkliga adressaten torde varit den svenska regeringen.

Redan den 1 augusti svarade regenten Ulrika Eleonora med en kungörelse som inte bemöter sakinnehållet, utan beskriver ryssarnas opålitlighet och grymhet och den egna önskan om förhandlingar och fred.

Organiserat väpnat motstånd

Den svenska flottan bestod främst av större linjeskepp och fregatter och var i detta avseende jämbördig eller starkare än den ryska.

Det fanns dock bara ca ett 20-tal galärer lämpliga för grunda och trånga vatten, varför ryssarna hade stor fördel. Dessutom var de svenska enheterna koncentrerade till Karlskrona, till Vaxholm för försvar av huvudstaden, och till Göteborg för försvar av handeln och mot ett förväntat norskt anfall.

Markstyrkorna på ostkusten leddes av generalmajor Fabian Zöge. På grund av svårigheterna att få information, långsam förflyttning och taktiska misstag kom det militära motståndet att bli mycket svagt.

Efter det totala misslyckandet vid Forsmark och Lövsta avsattes han och dömdes senare till fängelse och böter för ”försumlighet och bristande förmåga”.

Vid bruken fanns smeder m fl som länge varit frikallade från krigstjänst. Av dessa bildades tillfälliga förband men endast vissa förberedelser hann genomföras. Dessutom

var beväpningen obefintlig eller usel, varför deras stridsvärde var mycket lågt. De hade självfallet mycket små möjligheter att sätta emot de reguljära, väl förberedda och utrustade ryska trupperna, trots att dessa egentligen hade ett mycket utsatt läge.

Civildbefolkningen

Skadorna för järnhanteringen var betydande, men inte katastrofala.

För civilbefolkningen var situationen mycket värre.

Stormaktstidens ständiga krig under mer än 100 år, missväxt under 1690- och början av 1700-talet, pest under åren 1710-1713 var svåra påfrestningar.

Nederlaget vid Poltava 1709, kapituleringen vid Tönningen 1713, det katastrofala återtaget från Norge 1719 var mycket kännbara även för civilbefolkningen.

Fattigdomen var utbredd och man levde under mycket svåra förhållanden. Till detta kom nu det direkta hotet mot hus och hem och det syntes inget hopp om försvar – den enda möjligheten var att fly med så mycket som möjligt av boskap och ägodelar, och på avstånd se röken från brända gårdar och byar och veta att allt man samlat för livets nödort var förstört.

Det som återstod var svält och umbäranden, i synnerhet under den stundande vintern. Någon större hjälp från andra delar av Sverige kunde

knappast påräknas eftersom hela landet var i armod.

När freden hade väl hade slutits återstod en mödosam uppbyggnad. Regeringen beviljade skattefrihet, ofta under fem år. Några år med goda skördar underlättade, nativiteten steg och mortaliteten sjönk och freden gav kraft för återuppbyggnaden. Men ärren efter de ryska överfallen satt djupt och rysskräcken var en realitet, och kanske finns det fortfarande spår av detta efter nära 300 år.

Källor

En gammal sägen: signaturen CN i Östhammars tidning 29,30 och 31 maj 1902 samt Östhammars Skytteförenings tidning ”Träff” 1902, enligt uppgift i annons i Östhammars Tidning i juni eller juli 1902.

Vad hände på Söderön: Robert Henningssons arkiv och efterforskningar

Hur och varför:

Erik Jonson: Skärgårdskriget 1719, Rabén och Sjögren, 1961

Jan Lagergren: Den svenska järnhanteringen och rysshärjningarna 1719-1721, eget förlag Lund 2008

Sven Sjöberg: Rysshärjningarna i Norduppland, Tofters Tryckeri Östervåla 1976

Sven Sjöberg: Rysshärjningarna i Roslagen, Natur och Kultur, 1981

Magnus Ullman: Rysshärjningarna på Ostkusten sommaren 1719, eget förlag 2006

Skoljubileum

Klasskamraterna

Fotot ur Hans-Olov Erikssons kamera

På examensdagen i juni 1953 i Yttersby småskola, tog Birger Larsson omslagsbilden till detta nummer av Söderposten. Det är klass 2 och de hade börjat sin skolgång på hösten 1951, alltså för 60 år sedan. Nu har man firat detta jubileum med att träffas en kväll vid Sundsveden. Det är Agnetha Eriksson som har samlat klasskamraterna och det var bara ett par stycken som inte kunde komma. Man var ju naturligtvis rörande överens om att man utseendemässigt inte hade ändrat sig alls, det var bara rosetterna i håret på flickorna, som inte fanns kvar nu. Från vänster står:

Nils-Evert Hållsten, Solveig Bäckmark (Jansson), Vivi Lindberg (Eriksson), Agnetha Eriksson (Larsson), Guy Waldner, Margit Bergström (Eriksson), Lisbet Sandin (Eriksson), Inga Lennström (Persson), Hans-Olov Eriksson, Elvy Söderblom, Gunilla Larsson (Persson) och Gunvor Enqvist.

Och så har jag en hälsning till gruppen från deras första lärarinna, Karin Kallstenius. Jag har kontaktat henne och hon blev mycket glad. Hon var i Yttersby bara en termin, det var hennes första lärartjänst och hon gifte sig under termen. Och som hon uttryckte: gick och blev med barn. Hon kom i alla fall ihåg promenaderna med eleverna till matbespisningen, att hon bodde i skolan och att hon hade kontakt och bra hjälp med det praktiska av Emelie Sandell, lärare i storskolan. Och hon undrar hur det gick för klassen, det var i alla fall hennes första skolklass och hur i alla sin dar hon klarade av det.

Viveka Westman

Efter en idé och förlaga av Hasse Gustafsson har Åke Westman designat en ny logotyp för föreningen. Vi har tryckt upp den på tröjor som finns att köpa. En blå sweatshirt med vitt tryck för 220:- och en vit t-shirt med svart tryck för 100:-. Kontakta Margit Bergström eller någon annan i styrelsen, se tel.nr på baksidan av tidningen, så ser vi till att ni får den.

Och så vill vi gärna ha åsikter om logotypen innan vi tar beslutet att det här ska bli föreningens nya kännetecken.

Söderöns
Hembygdsförening

Platsannonser

Vi söker någon som kan ta över det grafiska arbetet med Söderöposten fr.o.m. 2012. Medlemsbladet Söderöposten kommer ut 4 gånger per år.

Materialet består av artiklar och fotografier som medlemmar skickar in.

Det färdiga underlaget levereras till Robban Carlsson som pdf-fil och han ombesörjer tryckningen hos kommunen.

Söderöposten har sett ut likadan nu ett antal år, så det finns utrymme för nytt tänkande, nya idéer och förändringar.

Arbetet med Söderöposten ger en bra kontakt med styrelsen och många av föreningens medlemmar.

Om du är intresserad kontakta Hans Tibell eller Viveka Westman. Kontaktuppgifter finns på sista sidan.

Söderöns Hembygdsförening

Söderöns Hembygdsförening
c/o Hans Tibell
Lotsholmen
742 91 ÖSTHAMMAR
Plusgiro 15 28 61-1

Styrelse	Telefon	E-post
Hans Tibell	70055 el. 08-659 47 75	neisti-2004@telia.com
Viveka Westman	70028 el. 08-15 86 12	westsson@tele2.se
Bengt Skagersjö	070-51 654 52	bengt.skagersjo@telia.com
Ulla-Britt Jansson	320 31	xrizter@telia.com
Christer Mattsson	704 90	
Margit Bergström	324 64	
Anders Westerberg	323 75 el. 070-222 03 81	familjenwesterberg@telia.com

Ersättare
Robert Carlsson 703 41 robert_carlsson@telia.com
Agnetha Eriksson 701 35
Anna-Britt Mattsson 321 87
Hans Gustavsson 416 46
Karin Hörner Andersson 70072

Revisorer
Margaretha Mattsson 321 59
Lage Löwén 702 59

Ersättare
Mats Jorlin 701 62

Valberedning
Arne Westerberg 700 24
Mats Frylmark 702 10
Patrik Westerberg 700 24